

הרומן «מפריח היונים» עיון סמיוטי

رواية المطيرجي دراسة سيميائية

The novel "Flowering pigeons"
Semiotics study

الباحثة: علياء كاظم عبادي

Researcher: Aliaa Kazem Abadi

alaia.kazem1210a@colang.uobaghdad.edu.iq

المشرف: أ.د. رحيم راضي عبد(*)

Supervisor: Professor D.r. Rahim Radi Abd

المستخلص

تسلط رواية "المطيرجي" للمؤلف إيلي عمير، وهي رواية نُشرت مؤخراً، الضوء على الأحداث السياسية والاجتماعية والدينية والثقافية ليهود العراق في ثلاثينيات وأربعينيات القرن الماضي. تعتبر هذه الرواية من الأعمال الأدبية للكتاب اليهود العراقيين، والتي نجحت في ترك تأثير كبير بين القراء، حيث تُرجمت إلى العديد من اللغات، وأصبحت أحداثها فيلمًا يحمل نفس الاسم. تكمن أهمية هذه الدراسة في تسليط الضوء على التركيب اللغوي لرواية المطيرجي للوصول إلى أسلوب المؤلف في اختيار أنواع الجمل وأنواع الوسائل اللغوية الأخرى. هذه الرواية هي واحدة من أكثر الأعمال السردية التي يستعرض فيها إيلي أمير ما اختزنته ذاكرته من الولادة حتى هجرته من العراق، ويستعرض المراحل المهمة في تاريخ العراق السياسي والثقافي والديني، وكذلك سرد الكاتب واقع الحياة وضجيج المحلة البغدادية بكل واقعية من خلال عرض العادات والتقاليد للعوائل البغدادية المسلمة واليهودية والطوائف الأخرى، وأراد الكاتب من خلال هذه الرواية تحويل أحداثهم إلى وثائق تاريخية تخدم ما

(*) جامعة بغداد – كلية اللغات – قسم اللغة العبرية

يريد أن ينقله إلى المتلقي. ما يشغلنا في هذه الدراسة هو الوصول إلى الأساليب اللغوية التي يستخدمها الكاتب لغرض التأثير والإقناع. وفي الختام خلص بحثنا إلى أن أسلوب الكاتب اللغوي يركز على اختيار الجمل البسيطة والاستفهامية والوسائل البلاغية وخاصة الاستعارة وكذلك تركيزه على سيميائية المكان والزمان وأسماء الشخصيات والأماكن المقدسة في الرواية في ثلاثينيات وأربعينيات القرن العشرين، لإعطاء المتلقي صورة واضحة على أحداث روايته.

الكلمات المفتاحية: الرواية – السيميائية – المطيرجي – إيلي عمير.

Abstract

This study sheds light on the linguistic structure in the novel of the flower bloom by the author Eli Amir, in order to reach the reader in the easiest way. The literary work in general is an important tool in presenting the different cultures in societies by presenting the heritage, customs and traditions of those societies and making them a mirror that reflects the reality that societies experience in different periods. This novel is one of the most important Hebrew novels written in 1992, which talks about the life of Iraqi Jews in Baghdad in the 1930s and 1940s. The novel is characterized by the linguistic diversity that the writer masters in order to enrich the content of his novel and its various events through the wording of sentences of all kinds, which have made linguistic use a prominent feature in it, as he managed to embody the various characters and events that occur in the novel. The study ended with an understanding of the linguistic style that the author Eli Amir relied on through the use of simple sentences and question sentences to reach the reader, as well as the use of semantic and rhetorical means. He also emphasized the semiotics of place and time in describing the facts and events and the characters and sacred places of the novel in the 1930s and 1940s to be closer to reality in order to influence and persuade.

Keywords: Novella - Semiotics - Pigeon Flower - Eli Amir.

מחקר זה שופך אור על המבנה הלשוני ברומן של מפריח היונים מאת הסופר אלי אמיר, כדי להגיע לקורא בצורה הקלה ביותר. היצירה הספרותית בכלל היא חשוב בהצגת התרבויות השונות בחברות על ידי הצגת המורשת, המנהגים והמסורות של אותן חברות והפיכתן למראה המשקפת את המציאות שחוות החברות בתקופות שונות. הרומן זה הוא אחד הרומנים העבריים החשובים ביותר שנכתבו בשנת 1992, שמדבר על חיי יהודי עיראק בבגדד בשנות השלושים והארבעים בהמאה העשרים. הרומן מאפיין בגיוון הלשוני שהסופר שולט בו כדי להעשיר את תוכנו של הרומן שלו ואירועיו השונים באמצעות ניסוח משפטים מכל הסוגים, שהפכו את השימוש הלשוני למאפיין הבולט בו, כפי שהצליח לגלם הדמויות והאירועים השונים והפכפכים שקורים להן ברומן. המחקר הסתיים בהכרת הסגנון הלשוני שעליו הסתמך הסופר אלי עמיר באמצעות שימוש במשפטים הפשוטים ומשפטי שאלה כדי להגיע לקורא, וכן שימוש באמצעים ממנטיים ורטוריים. כמו כן הדגיש את הסמיוטיקה של המקום והזמן לתיאור העובדות והאירועים והדמויות והמקומות המקודשים של הרומן בשנות ה-30 וה-40 של המאה העשרים להיות קרובים יותר למציאות כדי להשפיע ולשכנע.

המילות המפתח: נובלה – סמיוטיקה – מפריח היונים – אלי עמיר.

מבוא

המונח סמיוטיקה קשור בשמו של הפילוסוף האמריקאי פירס. הוא מציין את המדע החוקר מערכות של סמלים. דה-סוסיר מצידו השתמש במונח סמיולוגיה (1916), כדי לציין מדע כללי עעניינו סימנים ומסומנים. הוא ראה את הסמאנטיקה כאחד הענפים של הסמיולוגיה. כיום מקור בל המונח סמיוטיקה בעיקר בארצות-הברית, ואילו "סמיולוגיה" הוא המונח הרווח באירופה. כאמור, במרכז המדע הזה עומד המושג סימן. (רפאל ניר, 1989: עמ' 18) המגמה הסמיולוגית היא אחת המגמות הפוסט-סטרוקטורליסטיות הפוריות ביותר, המבוססת על תורת הסימן, שבה נבדלו מדענים ותיאורטיקנים במתן הגדרה מדויקת ומקיפה של סמיוטיקה, אך הם מסכימים דרך כלל שהמדע הוא זה שחוקר סימנים של מכל הסוגים, כפי שנאמר במילון הביקורת הספרותית כי: "סמיולוגיה במשמעותה (הצר) ברפואה או הרחבה ב (מדעי הרוח) אינה אלא מחקר של סימנים בתוך מערכת מסוימת". (Voir, Joëlle Gardes, 1993: p. 279).

פרדיננד דה סוסיר Ferdinand de Saussure הוא היה הראשון שניבא את האפשרות של מדע המסוגל לחקור מערכות סימנים. הוא הציג תפיסה לגבי קיומו של מדע זה והסביר תת גזירתו ומקורו. הוא גם קרא לזכותו להתקיים, שם אמר: "אז נוכל לדמיין מדע החורר את חיי הסימנים בתחילת החיים החברתיים, והוא מהווה חלק מהפסיכולוגיה הח-

ברתית, ולכן מהפסיכולוגיה הכללית, והמדע הזה נקרא (Sémiologie) אלה שמספרים לנו מה הם הסימנים, והבלשנות היא רק חלק מהמדע הכללי הזה". (Ferdinand de Saussure: 1983, p: 16-17) הסמיולוגיה יצאה מתורשת מורכבת של "בלשנות מבנית, חקר פולקלור ומיתולוגיה" (Gréimas et Landowski, 1980: p).

הגישה הסמיולוגית וכיווניה החשובים ביותר

הסמיולוגיה נחשבת לאחת הגישות המוצלחות בלימודים מכיוון שהיא מתפשטת בספרות, באמנות ובתרבות במסגרת הכוללת שלה. סמיוטיקה היא מדע שמתעלה על העניין בסימן הלשוני על פני סימנים לא לשוניים אחרים. "רוברט שולזה", בספרו "סמיולוגיה ופרשנות", ניסה ליישב את המתודולוגיה הסמיוטית ובין תחום הקריאה הנופל בהשפעת הפרשנות במקרה זה, שהוא הקורא, ובין שיטות הסמנטיקה, הדקדוקיות והפרגמטיות המוציאות אותו ממילות הטקסט כדי לתת לו משמעות שיכולה להיות מקושר לטקסט באמצעות הקוד ההרמניוטי. הסמיולוגיה היא השיטה שהעוסקת בחקר הסימנים בתוך החיים החברתיים ומפנה אותנו להכרת הסימנים הללו, סיבתם, הווייתם ומכלול החוקים השולטים בהם. (רוברט שולז, 1994: 16).

מגמות הסמיולוגיה והחלוצים החשובים ביותר שלהן

כמה חוקרים רואים שיש שתי מגמות עיקריות:

המגמה האמריקאית: מזוהה עם המדען "צ'רלס סנדרס פירס" (1839-1914), הוא אומר על עצמו, "אני, לפי הידע החלוצי שלי, או ליתר דיוק הראשון שחקר את הנושא הזה של פרשנות וחשיפת מה שהוא כינה סמיוטיקה, כלומר התיאוריה של הטבע המהותי, והסוגים הבסיסיים של כל סמיוטיקה אפשרית, כלומר הסמיוטיקה הזו שנקראת בנושא אחר, ההיגיון מציג את עצמו כתיאוריה של ראיות וזה קושר אותה. משמעות הדבר היא שפרס הקדיש תשומת לב רבה למונח המיוצג בסמיוטיקה, שפירושו עבורו הסמל, המצביע והצורה. (מארסילו דאסקל, 1987: 10). באשר למגמה השנייה, היא המגמה הצרפתית: אחד מחלוציה הוא "דה סוסור", שהוא אבי הידע של אסכולה זו, והרצאותיו בבלשנות כללית חוללו מהפכה מתודולוגית וקוגניטיבית שהכירה רבים. משמעות הדבר היא דה סוסור הבהיר את קיומו של מדע זה בהסתמך על חקר הסמנטיקה, והוא הראה את גזירתו, הנושא והשיטה שלו, אם היו ניסיוניים, וכן בין השלכות הסימן לבין הכרת החוקים השולטים בהם. בין הסוגיות והחקירות הקשורות לשפה במתכונתה הכללית, ובין אלו שהלכו בעקבות גישתו: "בובין בריבטו, מופן וג'וליה קריסטבה". (ח'נון מ'בארק, 1987: 101).

הסופר "אלי עמיר"

המילה עמיר, הסבירה המורה, פירושה אלומה של שיבולים קצורות. (אלי עמיר, 1992: עמ' 436). אלי עמיר הוא סופר יהודי ממוצא עיראקי, נולד בבירת עיראק בגדאד בשם פואד אליאס נאסח חלסצ'י ביום 26 בספטמבר 1938, ובה אף החלאת לימודיו. הוא עלה לישראל בעליה הגדולה של יהודי עיראק ב-1950, במבצע עזרא ונחמיה, יחד עם בני משפחתו שכללה את הוריו וששת אחיו. בישראל הוא התגורר עם משפחתו במעברה ואחר-כך נשלח לקיבוץ משמר-העמק. שם חווה את משברי ההסתגלות לחברה הישראלית ולתרבותה. (Stefan siebers, 2010: p. 41).

הוא כתב על חשיבותה של התקופה זאת: בקיבוץ "משמר העמק" שבו התחנכתי פגשתי את היחידים, האבות המייסדים, יחידים שמרדו ביחד של הבית, הדת, המשפחה והקהילה שלהם. הם נמלטו משם כדי לברוא חברה חדשה, יהודי חדש, מדינת מופת ליהודים. היחידים האלה, ענקים, חזקים ונחרצים ככל שהיו, חשו, למרות שהיו אינדיבידואליסטים, בצורך העמוק ליצור יחד חדש... זה היה היחד היהודי המיוחד של "שבת אחים גם יחד". הייתי זר, אחר, שונה, אורח נטה ללון, נער מבגדד שנקלע לשם. אהבתי את היחד שלהם ורציתי להיות חלק ממנו, ולכן רציתי לספר ולחשוף את היחד שבי, להביא את, מנחתי שלי. מצאתי ביחד שלהם תחליף למשפחה שלי שהיתה רחוקה ממני, אבל נתנה לי כוח ושייכות בעצם היותה". (WWW.adifoundation.co.il). אלי עמיר שרת בצבא ההגנה לישראל בגיסות השריון ובחיל המודיעין. הוא עבר לירושלים ולמד בבית ספר ערב לנערים עובדים ואחר-כך למד ספרות ערבית והיסטוריה של המזרח התיכון במכון ללימודי אסיה ואפריקה באוניברסיטה העברית בירושלים. בהיותו בן 16 החל לעבוד כשליח במשרד ראש הממשלה ועלה לדרגת מנהל לשכת היועץ המשפטי לענייני ערבים בירושלים. הוא גם היה העוזר של שמעון פרס ואחר-כך נתמנה למנהל מחוז ירושלים והדרום לקליטת עולים. בחיים הפוליטיים בישראל הוא היה חבר במסדות המרכזיים של מפלגת העבודה. משנת 1984 נבחר אלי עמיר לכהן כמנהל כללך של עליית הנוער בסוכנות היהודית והמשיך בתפקידו במשך עשרים שנה. הוא טיפל בנוער ישראלי בצוקה, וגם בקליטת עולי אתיופיה ועולים מחבר העמים. בתקופתו הטיף לחניכי עליית הנוער להיות סובלניים למיעוטים ולעולים החדשים, לתרום למדינה ולחברה להיות פתוחים לתרבויות של אחרים. הוא קידם את לימוד השפה הערבית, התרבות הערבית והמוזיקה הערבית. כל חייו פעל למען שלום עם מדינות הערב, והשתתף בכנסים רבים עם פלסטינים ומשלחות ממדינות הערב. בין היתר, כיהן כנציג ישראל בוועדה המולטי-לאטיראלית למען הפליטים הערבים במסגרת הסכם אוסלו. אלי עמיר נהל גם את הפדרציה הספרדית העולמית בארצות הברית. הוא יצג המחלקה לקהילות ספרדיות בתפוצות ושימש כשליח עלייה לישראלים חוזרים. הוא השתתף בכמה וועידות חברתיות וציבוריות שעסקו בפער החברתי. (אברהם בן-יעקב, 1980: עמ' 460-461).

יצירותיו וכתביו:

את פעילותו הספרותית החל אלי עמיר בפרסום סיפורים בעיתון מעריב בשנת 1970. ספרו הראשון, "תרנגול כפרות" זה להצלחה גדולה. כל ספריו היו רבי מכר ותורגמו לשפות רבות ככמו אנגלית, הגרמנית, וערבית. בספריו ביטא בין היתר את ייסורי העלייה והקליטה, מזרח ומערב, המשבר התרבותי, הוותיק והעולה שצריך לעצב את עצמו בחברה משתנה. הוא הקדיש חלק מיצירותיו הספרותיות לחוויות הקהילה היהודית בעיראק (הגורני-גרין, 1992: עמ' 99). הוא זכה בכמה פרסים, בין היתר בפרס יגאל אלון מעשה מופת חלוצי. אוניברסיטת בר-אילן העניקה לעמיר תואר דוקטור לשם כבוד, כמו גם אוניברסיטת תל-אביב, מכון ויצמן למדע ואוניברסיטת בן-גוריון בנגב. (אתר האנציקלופדיה החופשית).

התוכן של הרומן "מפריח היונים"

רומן מפריח היונים מאת "אלי עמיר" מביא תיאור פנורמי רחב יריעה של חיי הקהילה היהודית בבגדאד בשנים 1949-1950, ערב הגירתה לישראל. (אלי עמיר, 1992). הביקורת ראתה בו רומן תקופה היסטורי רב ערך, המשקף את הוויי החיים, את תרבות החומר ואת הדיאלקט הלשוני היחודי ליהודי בגדאד בשנים אלה, יעקב מנצור ועמנואל נחתומי. (הלהג הערבי, 1: 200: עמ' 124-138). וכן רומן פוליטי, המכוון את קוראיו אל הכרת ההכרח ההיסטורי שבעקירה מן הגולה ובהגשמת הציונות. (ראובן שניר, 1997-1998): עמ' 128-146). כשהתחלתי לחפש את הרומן, היה משהו שמשך את תשומת לבי בכותרת הרומן. בשפה הערבית והעברית כותרתו: «מפריח היונים» שזה מקצוע רק באזור המזרח התיכון, אבל בשפה האנגלית הרומן כותרתו: «להתראות בגדאד» המסכים עם תוכן הרומן המתאר את פרידתם של יהודים מבגדאד מצד אחד, ועם המחשבה האירופית מצד שני, פי באירופה אין מקצוע של מפריח יונים.

הערך האמנותי והספרותי של הרומן "מפריח היונים"

מיד לאחר פרסום הרומן, הוא תפס את רשימת הספרים הנקראים ביותר, שכן לסופר לקח עשר שנים לכתוב אותו. תרגום הרומן מאנגלית לערבית מאת עלי עבד-אל אמיר סאלח. (إيلي عمير, 2018). הרומן מורכב מ-56 חלקים, המתפרס על פני 454 עמודים, ומוצא בהוצאת קרן עם אוניברסיטת תל אביב. הרומן הפך לסרט בשם מפריח היונים, והסרט זכה ללהיט ענק בישראל, גרמניה ובריטניה. לדברי אמיר, הרומן שלו הוא מסקנה של פרק זמן שבו חיו היהודים בעיראק, כלומר לפני כמעט 2,500 שנה. (אלי עמיר, 1992).

הניתוח הסמיוולוגי של הרומן "מפריח היונים"

הסמיוולוגיה מחפשת משמעות דרך מבנה השוני, שפת הצורה ומבנים מסמנים. לכן, לא אכפת לו מהטקסט או מי אמר אותו, אלא מנסה לענות על שאלה בודדת, וזו איך אמר אותו הטקסט? לשם כך, הטקסט מפורק ומשולב מחדש כדי לקבוע את הקבועים המבניים שלו. (جميل حمداوي، ٢٠١٥). סמיוולוגיה היא גישה המבוססת על נקודה יסודית המהווה את עמוד התווך, והנחת היסוד הראשונה ממנה יוצאות הקריאות השונות של הנושא הנתון, ללא קשר למינו מבחינת הסימן המהווה את השער דרכו אנו נכנסים לעולם של טקסט, ואנו מנווטים בתוכו בחיפוש אחר הטקסט הנעדר על ידי שימוש בכלים הנבדלים על פי הקורא ותרבותו, לכן הניתוחים הסמיוטיים מבוססים על שלבים ספציפיים, אותם המנתח מפשט ומציג לקורא שלו לפני תחילת הניתוח. עבודה זו מבוססת על העקרונות הבאים:

- 1- הניתוח המחפש את היחסים הקשרים בין האלמנטים המייצרים משמעות.
- 2- הניתוח המבני להבין המשמעות: חייבת להיות מערכת של יחסים מקשרים רכיבי הטקסט.
- 3- ניתוח השיח: השיח עומד בהקדמה ענייני הניתוח הסמיוטית, העוסק ביכולת הדיסקורסיבית, שהיא היכולת לבנות מערכת לייצור אמירות. (حمد السريغيني، ١٩٨٧: ص ٥٥).

סמיוולוגיה של הכריכה, תמונותיה וצבעיה

עיצוב הכריכה הוא תהליך מאתגר ויצירתי מאוד בהפקת ספר, זהו שער הכניסה לספר שלכם, ולכן חשוב שהוא יבטא היטב את הרעיון של הספר, ימשוך את העין ויזמין קוראים פוטנציאליים לאחוז בו ולעמוד על טיבו.

הכריכה היא החזית של הספר, הייצוג שלו והפנים שלו. זהו הדבר הראשון שהקונה הפוטנציאלי רואה כאשר הוא חולף ליד הספר שלכם. (<https://nivbook.co.il/articles>). עיצוב הכריכה של הרומן מבטא תצלומים ריאליסטיים. הסופר בחר לכריכה תמונה הכוללת קן יונים ריק עם שאריות נוצות בקן. הנוף הזה מרמז לקורא שהיונה עזבה ביתה, סימן של הסמיוולוגיה בהשקפה זו היא אישורו של הסופר לשלוח מכתבים לנמען המדברים על עליית יהודי בגדאד לפלסטין. גם כן הסופר הדגיש את נוף הנוצות שנותרו בקן, עם דבקותם של בני כתו במולדת הילדות והלידה בבגדאד. סימן צבע החום מציין שטחים גבוהים של הרים ורמות. (<https://sites.google.com/a/mevogalil>)

הסופר צבע את הכריכה של הרומן בחום, כי הוא מרמז על אותן תקופות קשות שבגדאד חיה, והוא גם מרמז על עצבותו של המאהב על מימד האהוב. גם כן מסמל את צבע הבתים והארמונות של עיר בגדאד. סימן הצבע השחור מסמל עוצמה. הוא צבע של מחאה מייצג צמצום וספיגה היות והוא סופח הכול לתוכו. הוא מביא עימו עוצמה וידע, מסתורין אך בדומה ללבן אין להפריז בשימוש בו מכיוון שעודף יצור הרגשת דכדוך. הצבע השחור מסמל את הכאוס

הקדמוני, עוצמה ומסתורין אך גם צמצום וספיגה, שכן שחור קולט אליו את כל קרני האור. השחור בדרך כלל מופיע בעיצוב פנים במינון קטן. שילוב הצבע השחור עם צבעים אחרים מחדד את הצבעוניות שלהם, מוסיף להם נופך דרמטי ותוחם אותם בתוך מסגרת מוגדרת. (<https://nirlat.com>) משמעות הצבעים – נירלט)

הסופר בחר בו לכתוב את שמו "אלי עמיר" ואת כותרת הרומן "מפריח היונים", שנמצא בפניה השמאלית העליונה של העמוד. ובצד ימין הסופר בחר צבע האדום לשם ההוצאה, הצבע הנפוץ ביותר אחרי שחור ולבן הוא אדום שמאחוריו נמצאים החיים, הדם והריגוש הוא ככל הנראה הצבע העז והממריץ ביותר. ממשפחת הצבעים החמים, צבע שמייצג פעילות, עונג, חמימות ותשוקה. האדום מבטא את כוח הרצון, את האופי הדומיננטי אך בהגזמה מבטא אגריסיביות ותוקפנות ואולי בגלל זה נתפש האדום כצבע חיוני מלא עוצמה. (<https://nirlat.com>) משמעות הצבעים_נירלט)

ברומן "מפריח היונים" האדום מציין את דם אנוסים, הקרבה, שוויון, צדק וחירות, להצביע על חשיבות וערך הארץ והמולדת, את אירועי הדמים שקרו ליהודים, כמו "תקריית הפרהוד וההוצאות להורג בבתי הכלא העיראקים".

סמילוגיה של הכותרת

בין המחקרים שהקדישו תשומת לב לכותרת נמצא מחקרו של הוק (Leo Hoek: 1981) סספרו: "סימן הכותרת" (La marque du titre). הוא ניסה ללמוד אותו דרך כל הרמות שהעלה האלמנט הבסיסי הזה בטקסט. הכותרת, המבוססת על המבנה התשתיתי שלה ומרכיביה המילוניים והסמנטיים, הכותרת יכולה לקבוע את צורתו ומשמעותו של הטקסט. הכותרת היא האלמנט הראשון שהתמקד בו הסופר בטקסט. (Hoek (Leo H), 1981) ככותרת נותרה הסימן הסמיוטי החשוב ביותר המעיד על תוכן הטקסט. הכותרת היא האפקט שלפיו משהו ידוע. זהו המפתח הראשון לכניסה לעולם הרומן. זהו הסף הראשון שהקורא והמבקר לִחְצוֹת. מהגדרה זו ניתן לומר שהטקסט היצירתי הוא עולם והכותרת היא עולם אחר. (هند سعدوني، 2004: ص191).

הכותרת הראשית

אלי עמיר בחר בכותרת "מפריח היונים", זו על שאר הכותרות האחרות, משום שמצא בו סימנים רבים המתייחסים לתוכן הרומן. אנו נחלק את הכותרת הראשית לשני חלקים: סמל של היונה וסמל של מפריח היונים.

היונה בתרבויות רבות, ובמיוחד היונה הלבנה, היא סמל הנפש והשלום, התמימות, העדינות והטוהר. במאה העשרים שימשה היונה עם או בלי ענף הזית בפיה, כפי שהיא מתוארת במעשה המבול המקראי, סמל השלום. היונה מוזכרת במקרא יותר מכל עוף אחר 32 פעם. באמונה ובפולקלור העמים היונה היא סמל הטוהר, האהבה, האמון והשלום. בתרבות היהודית נקשרה היונה גם עם פריון. כך, למשל, בטקס פדיון הבן מוקרבים זוג יונים או זוג תורים. כך גם בנצרות. בעולם הנוצרי יש ליונה תפקיד מיוחד. הברית החדשה מספרת כי רוח הקודש ירדה בדמות יונה בעת הטבלתו של ישו. היונה מופיעה כרוח הקודש גם במעמד של בשורת המלאך גבריאל למרים הבתולה. (אגם דאלי, א', 2008: עמ' 33-34).

סמל של מפריח היונים

עולם הציפורים הוא עשיר ומגוון, אך רק יודעי ח"ך יכולים למנות יותר מעשר ציפורים, להבדיל ביניהן ולספר את סיפורן. שם הציפור יונה קרוב למילה הארמית יונתא, ויש הקושרים אותה לפועל אנה – להיאנח. קולה של היונה מזכיר אכן אנחה, אבל כבר בתנ"ך הועדף הפועל 'המה', כבספר יחזקאל: "כִּי־נִי הִגָּאִיֹּת כָּל־מֹת". במקרא מופיעה גם הצורה 'הומיה', והצירוף "יונה הומיה" מזכיר את שירו של חיים נחמן ביאליק "מאחורי השער": "בת יונים הומיה/ בת יונים בהירה/ נחתני בים/ על כנפי הסירה". כבר בתנ"ך היונה היא דימוי לאשה אהובה. מגדלי יוני הדואר נקראים גם יונאים, וכן בתלמוד "מפריחי יונים". השם הזה אומץ על ידי אלי עמיר ברומן בשם זה. במסכת סנהדרין דנים בפרשת "מפריח היונים", שהוא פסול לעדות משום שהוא עוסק לדעתם בפעילות סתמית שאינה תורמת לעולם. מילון הסלנג של נתיבה בן-יהודה ודן בן אמוץ מציע הוראה נוספת ל"הפריח יונים": "שיחרר גזים מבטנו דרך פי הטבעת". פרשת מפריח היונים בסנהדרין היא אחת הפעמים הנדירות במקורות שבהן מופיעה צורת הזכר של היונה – יון. היונה היא אחד היצורים המעטים בעברית שבהם שם הזכר משני לשם הנקבה ונגזר ממנו. (<https://blog.ravmilim.co.il/tag>)

אנשים המפריחים יונים לשם תחרות, ומי שקדמה יונתו ליונת חברו, זוכה בכסף שהתערבו עליו. לפי פירוש אחר: אנשים המצפצפים ליונים של אחרים במטרה למשוך את היונים אליהם. מפריחי יונים פסולים לדון ולהעיד. סיבת הפסול היא, לפי הפירוש הראשון, משום ש"אין עסוקין ביישובו של עולם", ולפי הפירוש השני, משום שיש במעשה זה משום "גזל מדרבנן". (<https://daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id=51>)

מדרבנן*: דאורייתא ו"דרבנן" הם מונחים בארמית שמשמעותם "של התורה" ו"של רבותינו" בהתאמה. כינויים נוספים הם "דבר תורה" או "דברי תורה" לעומת "דברי סופרים"

או "דברי חכמים". (<https://www.hamichlol.org.il>)

הסופר בחר בכותרת זו לרומן שלו, כהתייחסות למצבם של היהודים בעיראק שיש להם מרחב רחב של חופש לעשות בו מה שהם רוצים, אבל הם כבולים ונרדפים על ידי המדינה העיראקית, ולכן לא משנה איך הרבה שהם מתפללים ומסתובבים בעולם, ההתייחסות שלהם היא לכלוב המקורי שלהם, שהוא ישראל. ראוי לציין שהסופר כתב שני כותרים ברומן, הכותרת המקורית היא "מפריח היונים", והכותרת השנייה באנגלית היא "Farewell Baghdad", כי המקצוע של "מפריח היונים" אינו קיים באירופה, ולכן כותרת הרומן הפכה ל"Farewell Baghdad" כדי להסכים עם הרעיון האירופי מצד, ומצד אחר תוכנו המבוסס על פרידה מבגדד. כותרת הרומן העסיקה אותי מאוד, למרות שדמותו של (מפריח היונים) ברומן היא דמות משנית, עד שהגעתי לסוף הרומן כדי למצוא את התשובה במכתבו של חזקאל לאחיו אבו כאבי – שצורף אליו. פרק 51 ולפי השוליים לא היה בעותק הנייר המקורי: כי בסופו של דבר, על אף כל הפסקות אני יודע שהציונות צדקה. שהציונות ניצחה. לא אנחנו חוללנו אותה במתכונתה היום, אבל ידענו לעלות בכוח כיסופינו לציון על כנפי חזונה, ולשוב אל ארצנו כיונים אל ארבותיהן, כדברי הנביא. בחרנו בדרך הנכונה. זקפנו את קומתם של היהודים. הגויים מכבדים אותנו, רואים אותנו ראייה אחרת. והעיקר_אנחנו עצמנו רואים את עצמנו ראייה אחרת. לפעמים אני מדמה לי אותנו, מנהיגי הציונים, למפריחי יונים, כמו אבו אדואר. נדמה לי שאנחנו עומדים ושורקים שריקה אדירה אל הרוח, והלהקה שלנו גדלה והולכת וסופחת יהודים עוד ועוד. ככה אנחנו מעלים את ייונה מארץ אשור אל אדמת ישראל, כדברי הנביא. הלוא הציונות היא המשיח של החיים, ומור־טב לטוס אל ארץ אבותינו במטוסים עכשיו, ולא להמתין למשיח של המתים ולגלגול מחילות.

הכותרות המשניות

לאחר עיון בכריכה ובכותרת הראשית, עברנו לכותרות הפנימיות שיצרו את הרומן, שכן כותרות אלו אינן שונות מתפקידה של הכותרת הראשית, שכן הן תורמות גם לפענוח הקודים והסמלים של הכותרת הראשית, הכותרות הפנימיות של הרומן "מפריח היונים" הגיעו בצורה של (°V) חלקים. בחרנו כמה כותרות מהם כדי לניתוח אותן.

"בלילה הוא נשבה רוח שרבית". (אלי עמיר, 1992: עמ' 7)

בראש ובראשונה הכותרת הזו היא משפט פועלי. כאשר אנו מפרקים את הטקסט, אנו מגלים שהסופר השתמש בביטוי "לילה" כדי להתייחס לאותו לילה שהוצאתו להורג של הסוחר הסורי "שפיק עדס", שהוא האירוע הראשון שהסופר תיעד ברומן שלו. מצד אחר, הסופר סימל את "רוח שרבית" בהתייחסו לתנאים הסוערים שחוו חברי כתו בבגדאד.

"כשעה וחצי נמשכה זריעת החורבן בבית". (אלי עמיר, 1992: עמ' 1)

כותרת זו מדברת על סבלן של המשפחות היהודיות במהלך הסתערות המשטרה החשאית

העיראקית על בתיהם.

”כשקיבלה מים סילביה לפני יותר משנה את מברקו של סתאד נאוי, שבו בישור לה שנבחרה להיות מורה בבית-ספר ”פרנק עיני“, התרגשה מאוד.” (אלי עמיר, 1992: עמ' 46) בכותרת זו הסופר רצה להעביר מסר לשאר הכתות בעיראק ובעולם שהיהודים משכילים מאוד באמצעות שימוש במורים זרים.

”בגלביה לבנה לגופו, בטאקיה לראשו, ובמקל רועים בידו, ככה עמד מחמד עבד אל-מטלב באמצע הבימה, עיניו תלויות לו הרחק-הרחק, וקולו העמוק מארץ הנילוס מכוול לכיסופיהם של יושבי החדקל: ”יא חביבת אל-אלב, ארגעי“, שובי אהובת הלב לגני.” (אלי עמיר, 1992: עמ' 52)

כותרת זו ממלאת פונקציה אסתטית הממחישה את סמילוגיה של התלבושת העממית המצרית וכן את השימוש שלה בשפה הערבית והעברית, ובכך ביקש להעביר רעיון לקורא בתרבותו הגבוהה.

”כל הלילה היטלטלה גופתו של התלוי מעל לראשי כאילו הנה-הנה תיפול עלי.” (אלי עמיר, 1992: עמ' 160)

כותרת זו נושאת תמונה סמיוטית המבטאת את סצנת האימה בדמיונו של נער יהודי שחי את ילדותו האומללה בגלל האירועים שהתרחשו באותה תקופה לפי דעת הסופר. הסופר השתמש במילה ”גופה“ כדי להתייחס לאחד מהאישומים (קומוניסטים או ציונים) שהוצא להורג בכיכר משרד ההגנה שיועדה להוצאות להורג באותה תקופה.

”... עד הפרהוד של שנת אלף תשע מאות ארבעים ואחת,” כתב חזקאל במחברתו, ”ליגלגתי על יהודים שחלמו להקים מדינה יהודית בפלסטין.” (אלי עמיר, 1992: עמ' 190) כותרת זו נושא עמו מטרה פוליטית, שהסופר השתמש בביטוי ”פרהוד“ ובתולדותיו בצורה מדויקת, המטרה היא לתת לנמען תמונה סמיוטית הנושאת את משמעות המונח הזה באמצעות מה שהיהודים נחשפו אליו, לפי מה שנאמר על ידי היהודים, כדי לזכות בו אהדה ותמיכה, וכן להחיות ולהפעיל את זכרם של הדורות החדשים של היהודים.

”הארמני הוצא להורג,” זעקה כותרת ענקית במהדורה מיוחדת של העיתון ”אל-אסתקלאל“ למחרת בבוקר.” (אלי עמיר, 1992: עמ' 230)

כותרת העיתון ”אל-אסתקלאל“, שזעזעה את היהודים, במיוחד את הקומוניסטים, על הוצאתו להורג של מנהיגם הארמני האדום. תיאור הגבר האדום כי מסמל לקצינות, לאלימות, לסכנה, וכו'.

”מסעודה העגונה, וסחייק הסנדלר אבי התאומים, היו הראשונים שעלו אל המטוס הראשון שהמריא לישראל, ב-10 במאי 1950.” (אלי עמיר, 1992: עמ' 306)

כותרת זו הסופר רצה להדגיש את סמילוגיה של השמות ואת החלום היהודי באמצעות

תיעוד היסטורי מדויק של המטוס הראשון שחצה מבגדאד אל פלסטין.
"הלם הכה את הקהילה. אבו צאלח אל-ח'באז האופה נתלה בכיכר ההגנה". (אלי עמיר, 1992: עמ' 377)

הדגשת סמילוגיה של הוצאות להורג חוזרות היא אינדיקציה לתנאים הגרועים באותה תקופה, על פי תיאורו של הסופר. המטרה היא להדגיש את הצד הפוליטי כדי לזכות בחיבה של הקהילה הבינלאומית, אולי האירועים הללו הם מדמיונו של הסופר.
"למרות שנת הלילה, שקקה תחת אל-תכיה חיים". (אלי עמיר, 1992: עמ' 391)

סמילוגיה של כותרת זו היא לשלוח מסר לנמען להדגיש את תכונותיו של האזור היהודי הזה ואת מידת חוסנו מול הבעיות והנסיבות, בין אם חברתיות או פוליטיות. סוג זה של הנרטיב הסמיוטי הוא הצגה היסטורית המשרתת את רעיונותיו של הסופר ומעורבת בין פנטזיה למציאות.

סמילוגיה של הדמויות

הדמויות המרכזיות : דמות שהיוצר בחר להבליטה לאורך כל היצירה. היצירה עוסקת בעולמו הפנימי. בעיסוקיה ובגורלה. המונח גיבור אף הוא מתייחס לדמות הראשית ביצירה. לעיתים הדמות הראשית היא אנטי גיבור, כלומר דמות שחיי הנפש שלה, עולמה הפנימי, הם מוקדי היצירה. דמות זו עשויה להיות צנועה, עלובה, מופנמת וחסרת אונים. (ציונית דינה, 2003: 229 - 208).

הדמויות המשניות

הדמויות המשניות ברומן מוגדרות רק על ידי פונקציה אחת או מפרט אחד. (פיליפ האמון, ד: 47). דמות או דמויות שהן משניות בהופעתן ובפיתוחן הספרותי לדמות הראשית. בדרך כלל, קיימת זיקה בין הדמויות המשניות לדמות הראשית. זיקה של הקבלה והשוואה. לעיתים תוך כדי ניגוד לדמות המשנית, ניתן לאפיין את תכונותיה של הדמות הראשית. (ציונית דינה, 2003: 229 - 208).

השם ומשמעותו על הדמויות

הדמות משמשת ברומן כסימנים לשוניים, לפי Todorof, השמות הללו הם (מורפמות) שהסופר נותן להדמויות שלו על מנת לתת להם מימד מוחשי. הצגת הדמות מחייבת, לדברי Hamon, הצבת מסמן נפרד, אותו הוא מגדיר כמערכת מפורזת של סימנים, שכן בחירת הסופר בסימן זה חייבת להיות בדיוק ביחס לתוכן המסר. (פיליפ האמון, ד.ד: 71). אנו נציג רוב השמות של הדמויות ברומן אינם זרים לסביבתם, שכן הם מוצאים

ממקורים ערביים ועבריים, וכולם נובעים מקונוטציות לשוניות הקשורות למקצוע או למעמד חברתי. נזכור כמה מהם:

כאבי: מקורו מקראי, והוא נקרא גם גבריאל, שם עברי שפירושו איש אלוהים (חזק. <https://www.muhtwa.com/>)

הסופר בחר בשם זה לדמותו של הגיבור היהודי הצעיר של הרומן כדי לציין את אומץ ליבו וסיבולת חייו.

חזקאל: השם יחזקאל מופיע בתנ"ך כאחד מהנביאים הבולטים בימי בית המקדש הראשון. השם יחזקאל מורכב מצירוף המילים "יחזק" ו-"אל", כלומר – האלוהים ימשיך להתחזק או האלוהים ימשיך לחזק את בני האדם. הורים הבוחרים בשם זה לבנם רוצים להעניק לו כוחות, אומץ ותעוזה יחד עם הרצון לבטא את אמונתם באל ואת זיקתם למקורות היהודיים. (<https://www.babynames.baby-land.co.il/>)

במהלך אירועי הרומן הסופר הציג את הכוח והאומץ של דמות זו כדי לתת תמונה סמיוטית של משמעות השם.

סלמאן עמארי: שם מדעי זכר ערבי, כלומר: צייתן, כנוע, נקי מכל פגם, צליל. באשר לכינוי "עמארי" מקורו חוזר למשפחה מדרום עיראק (אלעמארא) (<https://www.almaany.com>) סלמאן הוא אדם פשוט שבילה את כל חייו בין האחריות לעבודה בתיקון שעונים ולפגוש את צרכיה של המשפחה, וכל חלומותיו היו להגר לפלסטין ועיסוק במקצוע גידול האורז דומה לסבו "משה עמארי". חלומו להגר התגשם, אך הוא המשיך לרוץ אחרי חלומו השני, למרות חוסר האפשרות שלו בגלל חוסר בסביבה מתאימה לגידול אורז.

הסופר רצה להעביר דרך דמותו של סלמאן רעיון שאדם מתמיד ושאפתן נאחז בחלומו עד הרגע האחרון בחייו.

(רחמים סלים אפנדי, הארמני האדום, טארק)

הרומן עסק בקבוצה של אישים קומוניסטיים יהודים, המיוצגים על ידי המורה (סלים אפנדי), (הארמני האדום) והדמות (טארק) המוסלמי. אולי הסופר רצה עם הנבחרת הזאת מהכתות (יהודי, ארמני ומוסלמי) לצייר תמונה סמילוגית שהמפלגה הקומוניסטית העיראקית מתעלה מעל דתות וכתות ומכילה את כל העיראקים. בעמדה הרואית בין אבו צאלח הציוני לסלים אפנדי הקומוניסטי, רצה הסופר להראותו לנמען על מנת לתת תמונה סמיוטית על הסולידריות של היהודים על אף ההבדלים ביניהם בהשתייכות המפלגתית.

"יא הלא, ברוך הבא! מה לכופר בבית האלוהים? אמר אבו צאלח.

"הם מחפשים אותי" לחש סלים אפנדי.

“אמרתי לך שיום אחד תחזור למוטב,” אמר האופה והציץ החוצה בזהירות.
 ...וכשהיה אבו צאלח בטוח שאין איש בסביבה, פתח את השער. במרתף קטן שכל
 רהיטיו מיטה גדולה ושרפרף אחד נתן לו את סל המזון שהביא, הראה לו היכן השירותים
 והמים ושאל: “מה עוד תבקש?”
 “תודה, תודה רבה מיתום ליתום,” מילמל סלים אפנדי. “עד מתי אוכל להישאר אצלך?”
 “מעט ככל האפשר.”
 “אתה מסכן את חייך למעני,” אמר הקומוניסטי.
 “אתה יהודי, לא?” אמר האופה.
 אילו התאחדו שתי המחתרות היו מחוללות נסים. כך הזהד הקומוניסט בסתר. (אלי
 עמיר, 1992: עמ' 325-326)

הדמויות הריאליסטיות

אנו מוצאים בנרטיב תיאור מדויק של הדמויות האמיתיות (פיזיות ומוסריות), והן מבטאות
 את חזונו של הסופר את הדמויות הללו, וייתכן שהיא לא תתאים לתמונה המצטיירת במוחו של
 הקורא.
 “הציע החכם באשי לפקוח עין על מדינאים ומנהיגים עולים ולהשתדל להתקרב אליהם
 ולקנות את לבם, וחילק משימות לעשירי הקהילה. ששון עבד קיבל עליו לטפח ולקדם בכספו
 את צאלח ג'בר השיעי, חזקאל שם-טוב את תאופיק אל-סוידי הסוני, ועמארי הגדול את הפאשה.
 ואכן עלו הללו לכהונת שרים וראשי ממשלה, כמו שצפה החכם באשי.” (אלי עמיר, 1992:
 עמ' 397)

מצד שני, אנו רואים את התיאור המדויק של אישיותו של הפאשה על ידי הסופר:
 “הפאשה היה סוער לפעמים, לא צפוי, מהיר חמה, שונה מאיש הציבור הגאה, הרציני,
 השופע הומור, שידע לדבר ערבית יהודית מושלמת, ואפילו לתבל את דבריו במלה מלשון
 הקודש.” (אלי עמיר, 1992: עמ' 398)
 באשר לדמותו של החכם באשי (הרב הראשי), הסופר מתאר אותה כדמות דתית, חסודה,
 העוסקת בענייני הכת היהודי, בין אם חברתי ובין אם פוליטי. לפיו:
 “כשנחתה עלינו גזרת הפרהוד יצאתי אל הרחובות מתוך סכנת נפשות, עזרתי לטפל
 בפצועים. לסעוד אבלים. דאגתי ליתומים, התרתי נישואין של בנות ישראל שנאנסו – ומי קם
 נגדי עכשיו! הן עצמן!...” (אלי עמיר, 1992: עמ' 101)

הדמויות הנשיות

רשל: הוא השם הלועזי לשם רחל, מקור השם רחל: מהתנ"ך, משמעות השם: כבשה.
(<https://www.yoledet.co.il/baby-names.asp>)

רשל ברומן היא אשתו של חזקאל, המובחנת ביופיה, באופייה החזק ובעקשנותה. אז הסופר בחר בשם הזה כדי להתאים לאופי שלה.

אם כאבי: הסופר לא הזכיר את שמה ברומן, אולי מתוך כבוד לאביה, הרב הראשי (משה), הסופר מתאר אותה כאישה חסודה, מחויבת לתורת הדת היהודית, ואשר מבלה את כל זמנה למען משפחתה. זהו דימוי סמיוטי שהסופר מקדיש על האישה היהודייה, במיוחד אם היא בת של רבני כי היא גדלה מבית דתי.

סלימה באשה: סלימה מוראד, זמרת עיראקית, נולדה ביישוב טטראן בבגדד, היא האישה הראשונה שלקחה את התואר "פאשה" מראש ממשלת עידן המלוכה, נורי אל-סעיד, שהעריך אותה. (<https://books.google.com>)

אחת הדמויות האמיתיות שמזכיר הסופר ברומן שלו כדי להציג תמונה של המורשת העיראקית.

מיס סילביה פרלמן: המורה היהודית האנגלית שקיבלה מברק מאסתאד נאווי להגיע לעיראק וללמד בבית הספר "פרנק עייני".

ציר זה סיפק לסופר הזדמנות לגרום לסלים אפנדי לקחת את סילביה לסיורי בידור ברחובות בגדאד, על מנת שהקורא יתוודע לאופי חיי הלילה הסואנים בבגדאד, ולדמיין כיצד הזמר המצרי (מוחמד עבד אל מוטאליב) שר ואיך רקדה הרקדנית (באהיה), אהובתו של סלים אפנדי.

היא חלקה שבחים לחשיבתו המקורית, לתפיסתו החברתית והכלכלית, להבנתו המעמיקה בבעיות האזור והעם העיראקי, והעירה את סקרנותו כשסחה לו על אהדתה לקומוניזם, ואמרה לו שהיתה שמחה לעזור לו לשחרר את עיראק מעול האימפריאליזם של בני ארצה". (אלי עמיר, 1992: עמ' 51)

כאן רצה הסופר להעביר תמונה סמילוגית של חילופי תרבויות בין שתי המדינות. בית הספר "פרנק עייני" נהנה מניסיונה והמדע של העלמה סילביה כדי לסיים דורות מכובדים, לעומת זאת, כדי ליידע אותה על ציוני הדרך, המונומנטים, התרבות של בגדאד, אווירה ואוכל, שגרמו לה לאהוב את הארץ הזו וללמוד עוד על ההיסטוריה שלה.

הנשים היהודיות והמוסלמיות

עם הקטע הזה, הסופר סולל את הדרך להשפעה של הנשים היהודיות על כולם, אפילו על מוסלמים. גם כן הסופר משווה בין הנשים היהודיות והמוסלמיות.

”הלוא המוסלמים אוהבים יהודיות יפות. על כל פנים כך אומרים. הן חופשיות יותר, מעיזות יותר, משכילות יותר מן המוסלמיות, אינן מסתרות מאחורי גלימה ורעלה, יוצאות לפעמים עם הבעלים, עם האחים, משתתפות מעט בשיחות גברים, בנימוס, בכבוד. חברתן נעימה. והמוסלמי הזה אוהב יהודים בכלל.” (אלי עמיר, 1992: עמ' 115)

הרומן מבטא את עמדתן המעורפלת של נשים באותה תקופה כנשים מייצגות את המשפחה והחברה – ונשים חלשות ונחותות בעולם הגברי. לדוגמה:

(פתחיה מוכרת הקמר, רשל הולכת לבדה לעורך הדין המוסלמי כדי לעקוב אחר פסיקתו של בעלה, חזקאל, אם כאבי עבדה כתופרת ביפו כדי לעזור בעלה לאחר שהיגרו לפלסטין, מיס סילביה, סלימה פאשה)

תתחיה – (פתחיה היפה, מוכרת הקמר הבדוית... מצחה וראשה עטופים במטפחת שחור-רה דקיקה שמבליטה עוד את יופיה של בת המדבר. ”מאשללה על הקמר היום, משהו מיוחד”, אמרה כבכל יום ועור פניה, כמו הקמר שלה, חלק, רך, משיי.) (אלי עמיר, 1992: עמ' 23)

”פתחיה ואבו צאלח מנהלים רומן, כך היתה סבורה, וחומקת עמו אל המרתף, וגניחות עגביה מניסות את החולדות ממאורתן.” (אלי עמיר, 1992: עמ' 23)

סלימה פאשה ויחסיה עם אבו כאבי, שנמשכו שלוש שנים. והסתיימו בכישלון עקב סירובה של משפחתו של סלמאן לשאת אותו לזמרת. הנה חלק מהשיחה ביניהם:

”מה לא נתתי לך?”

התביישת בי. חשבת אותי לזונה.

אוי אלוהים.. לא, לא נכון.” (אלי עמיר, 1992: עמ' 315)

אמירה והיחסים שלה עם כאבי.

”שערה גלים של פחם, פניה שחומות, עיניה השחורות הבורות מחיזות גצים של אור. הסתכלתי בשדיה. הייתי מציץ בהם תמיד. ראיתי אותם בגדילתם, משמש, אגס, תפוח, לימון מתוק, ועכשיו המלונים המוצקים הנהדרים האלה.” (אלי עמיר, 1992: עמ' 335)

”רשל – אני מצטער על מה שקרה, אמר עאבד. ”אבו כאבי ביקש ממני לקחת אותך לעורך-דין. מתי נוח לך?” ”אני לא צריכה אף אחד”, אמרה בכעס. ”אסתדר בעצמי.” (אלי עמיר, 1992: עמ' 25)

ההיא מותק של הגברים, כאבי הסתכל עליה במבט של תשוקה מינית ואפילו בד-מיונו הוא דמיין את שמלתה הלבנה הובלט גופה החטוב, חזה המוצק". (אלי עמיר, 1992: עמ' 24)

אם כאבי – "באחד הסיוורים של עאבד ביפו, לראות בתים נטושים, התעכבה נדיה במפעל אריגה קטן של ערבי אחד, וקנתה לאמא, על-פי בקשתה, שק מלא פיסות של בדי משי, ואמא התחילה לרקום בכל רגע פנוי את הרקמות היפהפיות שהיא יודעת לעשות למן ילדותה." (אלי עמיר, 1992: עמ' 443)

הסופר לא הציג את הנשים ברומן כמשניות ופונקציונליות עבור הבעל והמשפחה, את מקומן בין אימהות לשירות... הוא הציג אותן כחצי מהחברה.

סמיוולוגיה של הזמן

הזמן הוא אחד מעמודי התווך של בנייתו של הסופר, ולכן לא ניתן ליישר אירועים מבלי להשתמש בו, שכן הוא משיג נגיעה אסתטית ואמנותית ייחודית, שכן הוא הלב הפועם בו. רוב הסופרים שחוויותיהם תרמו להתפתחות הרומן מבחינת הצורה והשיטה, היו עסוקים בזמן ובערכו, במיוחד ביחסו למבנה הרומן. (أ. مندلاو, 2007: ص 23). הזמן הנרטיבי לפי "recor Pol" הוא כללי בשני מובנים, הראשון הוא זמן האינטראקציה בין דמויות ונסיבות שונות, והשני הוא הקהל והמאזינים של הסיפור, או בקיצור, הזמן הנרטיבי בסיפור. טקסט ומחוצה לו גם זמן הקיום עם אחרים. (بول ريكور, 1999: ص 29). לגבי "Jerald prens": זו התקופה או התקופות שבהן נמצאים האתרים. והאירועים המוצגים (זמן סיפור) והתקופה או התקופות הנדרשות להצגת המצבים והאירועים הללו (זמן שיח, זמן נרטיב). (جيرالد برنس, 2003: ص 201). הזמן חשוב בנרטיב, שכן הוא מעמיק את תחושת הנמען לגבי האירוע והדמויות. חוקרים בדרך כלל מבחינים בנרטיבים מבניים בין שתי רמות זמן: **זמן הסיפור**: זמן התרחשות האירועים המסופרים בסיפור לכל סיפור יש התחלה וסוף. זמן הסיפור כפופה לרצף הגיוני.

זמן הנרטיב: זהו הזמן שבו המספר מציג את הסיפור, והוא לא בהכרח זהה לזמן הסיפור. יש חוקרים המשתמשים בזמן שיח במקום במושג זמן סיפורי. (محمد بوعزة, 2010: ص 87).

סוגי זמן ברומן:

1- הזמן הטבעי (החיצוני)

זה הזמן הכפוף לקריטריונים אובייקטיביים וקריטריונים חיצוניים הנמדדים במונחים של שנה, חודשים, יום, בוקר, צהריים, ערב, לילה ויום. עם זאת, אמות מידה אלו שלפיהן זמן

חיצוני נמדד בטקסט הסיפורי אינם תואמים לחלוטין, שכן השעה בטקסט הרומני אינה השעה בעולם האמיתי החיצוני, כך שזמן הנרטיב אינו זמן האירועים האמיתיים, הוא זמן אסתטי וזמן רגשי. (ג'ירן ג'יניט, 1997: 47).

2- הזמן הפסיכולוגי (הפנימי)

זמן זה שונה מהותית מהזמן הטבעי, שכן הוא אינו כפוף לקריטריונים חיצוניים או למדדים וובייקטיביים כגון תזמונים במחזור, אלא ניתן לדעת אותו ולקבוע את מהירותו או איטיותו באמצעות שפה המבטאת את החיים הפנימיים של הדמות. הזמן, למשל, הוא ארוך וסטנדרטי כאשר הדמות עצובה, ואינה מרגישה עם חלוף הזמן כשהיא שמחה, תנועת ההנרטיב, במהירותה או באיטיות שלה מסוג זה, נשלטת על ידי רגשות אישיים, כלומר מימד הזמן מקושר כאן לאישיות, לא לזמן מבחינת הנושא הקולט, והזמן מאבד את משמעותו האובייקטיבית ונרקם בחושים חיו הפסיכולוגיים של האדם. אותו מקור קודם. אירועי הרומן מתחילים בכך שהסופר הציג באחד לילות עונות השנה בבגדאד, בלילות הקיץ החם: בלילה ההוא נשבה רוח שרבית. גם כן אנו מוצאים את השימוש של הסופר באותות זמן ספציפיים, כגון: עובדות היסטוריות ואירועים של דמויות, למשל: את אירוע הוצאתו להורג של הסוחר הסורי "שפיק עדס" סיפר חיאוי הזקן לכאבי:

"למחרת נאסר. שלושה ימים בלבד נמשך משפטו. כאבי בני: "מה אומר ומה אספר". יום אחד לפני התלייה נסעתי אל בצרה עם דודך חזקאל" (אלי עמיר, 1992: עמ' 8-9).

בדיאלוג זה אנו מוצאים כמה סימני זמן: למחרת, שלושה ימים, יום אחד.

"כשעה וחצי נמשכה זריעת החורבן בבית. בארבע לפנות בוקר הייתי שוב בחצר". (אלי עמיר, 1992: עמ' 11).

בחלק זה של הרומן יש גם סימני זמן שהסופר משתמש בהם כתיאור מדויק של האירוע. כאשר לדמויות ברומן, שזוכרות אירועים מחייהן, הזקן חיאוי מספר את סיפור מותה של אשתו "תופחה" לכאבי:

"כשהתוודע אליה בחגיגת ט"ב באב... לאחר פרידה של עשרה חודשים שב סוף-סוף אל בגדאד. תפאחה שלו לא הרתה... כיון שנכזבה כל תוחלתה, טיבעה את עצמה בנהר. חיאוי קרע את בגדיו. חודשים ארוכים ישב קרוס על סובכיו בחצר ביתו." (אלי עמיר, 1992: עמ' 85).

בסיפור זה יש אינדיקציות כרונולוגיות: חגיגת ט"ב באב התייחסות ליום פגישתם, שהוא יום החיזור המסורתי בין יהודים ב-15 באוגוסט. עשרה חודשים מצביעים על משך היעדרותו של חיאוי מאשתו... כאשר לחודשים הארוכים, הוא מציין את תקופת שהותו בביתו באבל על מות אשתו. מטרתו של הסופר בשחזור את העבר היא לתאר עבורנו את השפעת הזמן על הדמות.

"בינתיים הלבין שערי. וממה הלבין? מן היהודים שלך. השיחה הזאת היתה בראשית

שנת 1941, ... עשרים שנה אני שרוי בלי אשה. זקנתי היאוי כהתה עיני". (אלי עמיר, 1992: עמ' 150-155).

הזכרון הזה עוזר עד כמה אנו מכירים את השינוי באישיותו של "החכם באשי" לאחר זמן קצר מאז ההפגנות נגדו, שבמהלכן סבל יסורים ואומללות של הרפתקאות, ובאמצעות זה מתאר את ההווה שלו ומה קרה בגורלו, כלומר פנינו בו שתי דמויות מנוגדות. של אדם אחד, והזיכרון משתמש כאחד האמצעים להוכחת השינוי הזה.

"כמה שעות ארוכות בילינו אסמאעיל ואני על התות הזה, ואיך אכלנו יחד מפרותיו, וכמה ליכלכנו את בגדינו במיץ הככה."

"פה נולדתי, בבית הקטן הזה שעל-יד האטליז, קומה וחצי, מרתף, גג פתוח לשמים, ... הכל לפני שעות היממה." (אלי עמיר, 1992: עמ' 93)

קקטע הזה מאירועי הרומן מציג לנו סמנטיקה של הזמן דרך הקשר החברתי בין כאבי ושכנותו המוסלמית אסמאעיל. זהו סימן סמיוטי לזיכרון הזמן.

גם כן זמן העתיד, היה ברור ובולט באירועי הרומן, שכן הסופר הציג והדגיש על החלום היהודי, באמצעות אחת הדמויות ברומן, אבו יוסף אמר: **"אני נוסע לפלסטין"**. (אלי עמיר, 1992: עמ' 142)

לפי דעתנו, הזמנים הפנימיים כוללים האירועים ההיסטוריים וגם כן כוללים האירועים שקרה להדמויות ברומן, אולי הזמנים רחבות ממספר בשעות, ימים, שנים ומאות שנים.

סמיווגיה של המקום

למילה מקום יש כמה קונוטציות ומשמעויות, ולכן פנו החוקרים לשרטט מאפיינים ברורים שלה. אנו מוצאים את "באדיס פוגלי" שהגדיר את המילה מקום בספרו "זמן ומקום בשירה הקדם-אסלאמית" באומרו: המקום הוא מקום שם נגזרת המציין את עצמו, כלומר המשמעות שלו כוללת סימן סמנטי מלא. "המקום הוא בין המרכיבים החשובים ביותר המהווים את מבנה הטקסט הסיפורי, מכיוון ששאר מרכיבי הרומן (אירועים, דמויות וזמן) יכולים להתקיים רק בנוכחות מקום שמפגיש אותם כך שהטקסט הסיפורי יהיה יותר אמין. אז: "המקום הוא עמוד ששדרה המחבר את חלקי הטקסט הסיפורי זה לזה, והוא צייר את הדמויות והאירועים הסיפוריים לעומק". (באדיס פוגלי, 2007: 170-169). גסטון באצ'לארד אומר: "כאשר מאבדת את היצירה הספרותית מרחבתה, אז היא מאבדת את הספציפיות שלה ובכך היא מאבדת את מקורותיה." (גאסטון באשלאר, 1984: 5-6).

סוגי המקום ברומן:

1- המקומות הפתוחים: באופן כללי, הרומנים תופסים מקומות פתוחים לטבע, בהם אירועים ממוסגרים במרחב, ומקומות אלו נתונים להבדל המציג את הזמן השולט בצורתם הגיאומטרית, בטבעם ובסוגיהם, כאשר חללים נעלמים ואחרים מופיעים, ולכן המרחבים הפתוחים הם במה לתנועה של דמויות ותנועותיהן. (الشريف حيله, 2010: 244)

2- העיר: עיר הוא דפוס התיישבות אנושי המאופיין בצפיפות גבוהה ובריכוז גבוה של אוכלוסייה ליחידת שטח, ביחס לצורות התיישבות אחרות. התהליך הדמוגרפי בו מתרחש מעבר של אוכלוסייה מיישובים כפריים לסוגים שונים של התיישבות עירונית מכונה עיור. <https://milog.co.il>) העיר הוא כבר לא רק מקום לאירועים, אלא מקום של פעילויות חברתיות ותקשורת השזורים זה בזה ומרכז היצירה התרבותית. (عبد الرحمن منيف, 1992: 126). העיר המרכזית לאירועי הרומן היא בגדאד. הסופר הזכיר כמה אזורים בבגדד, שהם: תחת אל-תכיה, קחות אל-כבירי, קחות אל-זרירי, טטראן, (הרובע היהודי), באב אל-מועזאם, אל-עלאווי, הבתוויין ובגדאד החדשה (הרובע המוסלמי) שאירועי רומן התרחש באזורים אלה. הסופר הביע שהאזור הוא כמקום הנושא את כל המשמעות של העצב והצער שמובילים לזעקות, כמו בדוגמאות:

”ארורים החיים שלנו, ארורה השכונה היהודית, למה באנו הנה“. (אלי עמיר, 1992: עמ' 13)

”אם כאבי“ מביעה מורת רוח תמיד אמרה כי הם עברו מאזור באב אל-מועזאם לתחת אל-תכיה.

”כשהגענו אל “פרדס חנה” האזור העיראקי, כמו שקרא לו, תחב את ראשו לתוך האוהלים, וסקר אוהל אחר אוהל, “כאבי, יאללה זה האוהל שלכם“. “כולנו באוהל אחד?” אמרתי“. (אלי עמיר, 1992: עמ' 104)

כאן גם מסביר הסופר את חוסר שביעות הרצון של כאבי מהמצב החדש לאחר העלייה, מצד שני, הסופר מתאר את מצבם הטראגי של העולים ב”פרדס חנה“, הנקראת העיר העיראקית מכיוון שכל יהודי עיראק התיישבו בה לאחר ההגירה.

”עברנו על פני סמטאות היהודים הדומות לקרפיפים של גרוטאות ודמתה כמעט בכל לבאב אל-שיח“, שכנתה המוסלמית העלובה, זו וזו עומד באווירן תמיד ריח חריף של שתן... ככל שהתרחקנו משם כן התרחבו הכבישים, ונוף אחר נפרש לפנינו. באב אל-שרגי, בתאין, בגדאד אל-גדידה, עלווי, דשאים, פרחים דקלים, קטוסים“. (אלי עמיר, 1992: עמ' 134)

הסופר רצה להעביר תמונה סמיוטית של האזורים שבהם מתגוררת הקהילה היהודית, שהם תמיד יפים, בניגוד לאזורים המוסלמיים, וזה חלק מתרבות ההתעלות על האחר. זכרונותיו של

הסופר מהאזורים היהודיים והמוסלמיים עדיין תקועים במוחו, והדבר מעיד על זיכרוננו החזק.
ב. הרחוב: "הוא החלל הפתוח והמצומצם בו זמנית, כי הוא פתוח משני צדיו שבהם אנו
הולכים ויושבים, ובו אנו עוצרים ופוגשים האחרים." (جيرار جينيت وآخرين, (ד.ת): (ص ۱۳۹)
הוא חלק ציבורי של מקום יישוב שלצדו ישנם בניינים ובו מתאפשר מעבר של הולכי רגל ולרוב
של כלי רכב. בדרך כלל הרחוב סלול בחלק שנועד לכלי רכב, ויש בו מדרכה מרוצפת להולכי
רגל, אך לעיתים אלה הן דרכי עפר. (<https://milog.co.il>)
הסופר הציג כמה הרחובות המפורסמים ברומן שלו:

"רחוב המלך גאזי. בשארע ראזי עלינו על מרכבה ואני התיישבתי על-יד העגלון". (אלי
עמיר, ۱۹۹۲: עמ' ۱۳۲)

תיעוד היסטורי של הסופר ברחוב גאזי, שהוא הרחוב השני בגודלו בבגדאד, המחובר לסניף
הנגדי של שוק אל-שורג'ה. שמו מיוחס למלך גאזי ב-۱۹۳۶, שהיה לו מוניטין טוב ונהרג שלא
בצדק בידי האנגלים.

"שארע אל-רשיד, הרחוב הראשי. כמעט לא היו נשים. ריחות חריפים דוחים של טבק זול
וזיעה חמוצה של אנשים בתלבושת מוזרה, שמלות ארוכות, חגורות בעלות אבזמים עבים,
מהם חובשים צניפים לראשיהם, ורובם יחפים. הכביש סאן, סוסים מותשים מן החום משכו
בעצלתיים מרכבות ועגלות, מכוניות צפרו בלי הרף מתוך נסיעה אטית, ילדים בבגדים קרועים
מלוכלכים, רצו אחרי עגלה נמוכה מלאה סלי תפוחים, ושני שומרים הכו באכזריות את היחפים
הקטנים המנסים לחטוף מן הפרי". (אלי עמיר, ۱۹۹۲: עמ' ۴۸)

בתחילה הסופר השתמש במילה הערבית "שארע", לאחר מכן השתמש בתיאור הסמיוטי של
הרחוב הזה: היה הרחוב המסחרי אליו מגיעים אנשים מכל אזורי בגדאד. העידן התחום בין שתי
מלחמות העולם, כאילו החיים במהלכן היו תוצר של מאבק הצבאות על בגדאד ומורשתה. בין
מאפייני הרחוב ניתן למנות בתי ספר רבים שנבנו מאז התקופה העות'מאנית, אשר דאגו להיבטי
המורשת העתיקה כגון בית הספר "מאמוניה" העומד בראש הרחוב ולימד על ידי המלך פייסל
הראשון, כפי שלו. הבן המלך גאזי למד בזה.

ג. השוק: המקום שבו נקנות ונמכרות סחורות. זהו מקום אינסופי, רוחב עצום, ומקור פרנסה
וחיים לאדם. (<https://www.milononline.net>)

"סוק חנוני, השוק היהודי, לא נח ולא שקט. שאונו החל שעה ארוכה לפני הזריחה והסתיים
שעה ארוכה לאחר השקיעה. אילו היה חשמל בכל דוכניו, היה חי ורוגש עד חצות. מאות
דוכנים, צבעים וריחות, סלים מלאים פרות, סבלים עמוסים מזהירים עוברים ושבים, נעירת
חמורים שהמולת בני-אדם מפריעה להם למשוך את עגלותיהם, ויכוחי העמידה על המיקח,
שיחות קולניות של עוברי אורח, קריאות גיל של נשים ומכרים שנפגשו באקראי, עגלות נפט
תקועות בדרך, געש הפרימוסים של הצ'איחאנה ורעם תנורי האפייה, המולה ומהומה מתמדת

שבּלעדיה השוק עצוב ומחוסר חיים כמו בשבתות ובמועדים". (אלי עמיר, 1992: עמ' 18)

בחלק זה הציג הסופר תיאור סמיוטי הנותן את משמעותו של שוק זה, שאותו כינה השוק היהודי כיוון שהוא נמצא באזור יהודי, הוא גם מתאר את חיי השוק המלאים בחיים.

"עמדתי על-יד הדוכן כדרכי בוקר-בוקר, הנחתי את הסל על הארץ... ונטלתי לי מן הסמבוסק החם ונעצתי בו את שיני... ראיתי שוטר ניגש אל הדוכן. התחלתי להתעטש כמו חיאי הזקן..."

עלא כיפכ, אבני, לאט-לאט, בני, "אמר מוכר הסמבוסק..." (אלי עמיר, 1992: עמ' 18)

מצד שני, בקטע זה מתייחס הסופר ליחסיו של כאבי עם השוק, שכן חשש מכל מי בשוק שעלול לשאול אותו על דודו הקומוניסטי "חזקאל" שנעצר, בעיקר בעקבות רדיפה על ידי המשטרה החשאית. זה מה שהסופר רצה להעביר לנמען שהיהודים חיו בדאגה מתמדת.

ד. בֵּית הַקְּבֻרוֹת: בית קברות, היכל הנצח, הבית שבו יגור אדם לנצח.

"בֵּית עֶלְמִין היא הצורה הארמית המקבילה ל'עולמים' ומשמעותה – בית הנצח, משכן עולם. ביטוי על פי הפסוק המקראי: כִּי הֲלֹךְ הָאָדָם אֶל בֵּית עוֹלָמוֹ, וְסָבְבוּ בַשּׁוּק הַסְּפָדִים" (קהלת: יב, ה). (<https://www.milononline.net>)

משמעותו של בית הקברות מופיעה באמירתו של הסופר:

"יראתי מן העליות הכפיות האלה לבית-הקברות, כאנוס הייתי הולך לשם, היא היתה באה הנה בראש חודשים ובערבי חגים ומדליקה נרות ומניחה אבנים על הקברים. 'המתים שומרים עלינו', היתה אומרת. מחליל אל-צ'ול, שכונת בית-הקברות, קראו למקום... אמא הדליקה נר ומילמלה משהו ועיניה בשמים. מלותיה הסתומות של ההשכבה, המבקשת מנוחה נכונה למרוחם, שיחררו את המעיין האיתן של דמעותיה." (אלי עמיר, 1992: עמ' 132-134)

במהלך הקטע הסיפורי הזה, אנו מגלים שבית הקברות מציין ניכור, רוגע ושפע של מוות. והתמונה שהסופר רצה להעביר לנמען היא שאחד המנהגים של היהודים הוא לבקר בבתי קברות ולהתברך במתיהם ולהתפלל עבורם.

2- המקומות הסגורים: הם המקומות שבהם הדמויות חיות ונעות באירועי הרומן. הסופר שם אותו כדי להתייחס לממדים שהקורא מגלה ושהאדם בוחר לפי טעמו ואישיותו. (فهد حسين, 2003: ص 163).

א. הבית: הבית הוא אחד המקומות הסגורים הבולטים שיש להם השפעה רבה אם הוא נוצר בינם לבין דייריו סוג של אינטימיות והיכרות, ובאצ'לארד הכריז: "הבית הוא אחד הגורמים החשובים ביותר המשלבים את המחשבות, הזיכרונות והחלומות של האנושות, והעיקרון והבסיס של שילוב זה הם חלומות בהקיץ, ומעניקים את העבר ועתיד." (غاستون باشلار, 1984: ص 38)

מקום זה מופיע באמירת הסופר: "עמדתי לפני הבית הגדול מן החלום. נכנסנו בדלת מגולפת מבהיקה אל פרוזדור רחב, וממנו אל טרקלין ענקי. רצפת השיש השחור היתה מרופדת שטיחים

ושטיחונים פרסיים בצבע אדום כהה. ספות עמוקות וכורסות קטיפה אדומות. שולחנות שחורים, צנצנות פרחים, נברשות בדולח". (אלי עמיר, 1992: עמ' 20)

כאן מתאר הסופר את בית החלומות שבבעלות משפחתו של "ג'ורג' עמארי, בן דודו של כאבי וחברו בבית-הספר, כאילו הסופר רצה להראות דימוי סמיוטי של העשירים והעניים. מצד שני, יש אנשים שיש להם מנהגים ומסורות מחשש לקנאה: "עברנו בין הבתים הלבנים שדלתותיהם צבועות בכחול ממורק" (אלי עמיר, 1992: עמ' 132)

כאן מציג הסופר את סמילוגיה של הצבע הכחול, ומדוע הבתים צבועים בצבע זה? מתקשר בעיקר לצבע השמים ומים. כחול הוא צבע השלום, המבטא אמון, רוגע וביטחון, מתקשר עם סגולות רוחניות, מעודד שביעות רצון השראה, אמונה, נאמנות, יציבות, טקסיות וסבלנות, צדק ואמת, אינטלקט, צניעות ורוחב לב. משדר רעננות, יוצר תחושת אווריריות ומרחב, משרה תחושת שלווה ורוגע, חיוביות ואופטימיות.

בתרבויות השונות: בנצרות הצבע הכחול הוא בראש ובראשונה צבעה של התולה מרים מלכת השמיים דמות האם הגדולה מכאן מרמז הצבע הכחול על נאמנות, אמונה ונצחיות שמה של מריה – הגבירה הכחולה. (<https://nirlat.com>) משמעות הצבעים – נירלט הסימן העיקרי שהסופר התכוון ברומן שלו הוא שהשימוש בצבע כחול כצבע מזל נגד עין הרע.

ב. בית-הקפה: הוא מקום הסעדה שבו מגישים בעיקר קפה, תה, וגם מאכלים קלים, ומכאן שמו. ישנם בתי קפה המתמקדים רק במשקאות ובאוכל קל, וישנם בתי קפה הדומים למסעדות, ומציעים מגוון מאכלים חמים, ולפעמים גם אלכוהול. (<https://milog.co.il>) כפי שאומר הסופר באמירתו:

"סלים אפנדי יושב בבית-הקפה נגיזה, שבו נפגש עם טארק כמעט יום-יום לאחר העבודה". (אלי עמיר, 1992: עמ' 63)

"בחורף היינו נכנסים אל גהות פרחאן אל-מזלום לשתות תה מהביל ולהפשיר את גופנו בחום הגחלים". (אלי עמיר, 1992: עמ' 129)

הסופר מתאר את המקום שנפגשו בו את רוב תושבי השכונות וביחוד אחרי זמן העבודה. גם כן רצה להעביר רעיון של בית הקפה שהוא סימן לפתיחות חברתית ותרבותית.

ג. בית הספר: מוסד שבו ילדים ובני נוער לומדים ומתחנכים.

(<https://www.morfix.co.il>)

הסופר הסתמך על בית הספר כמקום לקריאה וכתיבה, בנוסף להיכרות עם עמיתים ולעיסוק בפעילות בית הספר.

מקום זה מופיע באימרה של הסופר:

”על-יד בית-הספר ”פרנק עיני“ התלמידים משתפכים ויוצאים מן האוטובוסים המגיעים מכל רחבי העיר. בית-הספר הזה, הנודע לתהילה, היה מקבץ של בניינים לבנים חדשים, של שתי קומות, שצורתם כאות רי”ש. בית-כנסת קטן, אולם ספורט ומגרשי טניס, ומגרש מסדרים נרחב. בקומה השנייה היו ספריה וחדר עיון“. (אלי עמיר, 1992: עמ' 30)

הסופר מציג תמונה סמיוטית של בית הספר היהודי, פרנק עיני, הרואה בו בית ספר מופתי בהשוואה לבתי ספר האחרים המוצאים בבגדאד.

ד. החדר: חלל מקורה וסגור בדלת בתוך מבנה גדול יותר. (<https://milog.co.il>)

”חדרו של סתאד נאוי היה מרופד שטיח פרסי. שולחנו השחור הכבד הבהיק בפיתוחיו היפים להפליא והיה זרוע ספרים, מקצתם פתוחים. מגורת קריאה בעלת אהיל מוכסף רחב השתלשלה מן התקרה, וקסת דיו כחולה החזירה לה שושנת אור צבעונית“. (אלי עמיר, 1992: עמ' 201)

הסופר נותן תמונה סמיוטית של האסתטיקה של חדר המנהל בבית הספר, הנבדל משאר החדרים בבית הספר, כי המנהל הוא האדם החשוב ביותר בבית הספר.

בנוסף לאזכור המקומות, הרומן לא יהיה חסר אזכור מהמקומות המקודשים ומקומות השעשועים והקונטציות שלהם.

המקומות המקודשים

הסופר הציג ברומן שלו רבים מהמקומות הקדושים ליהודים בעיראק:

”גם לשדל את רשל לעלות לקבר חזקאל אל-נבי לא הצליחה אמא. היא היתה עולה אל קברו שבצ'פל, כפר קטן על גדות הפרת. לא אחת רצו להרוס את הקבר הקדוש, את המנרה הסוככת עליו“. (אלי עמיר, 1992: עמ' 121)

בדוגמה זו הסופר הדגיש את אזכור קברו של אחד הנביאים היהודים ”הנביא יחזקאל“, כסימן סמיוטית לנוכחות היהודים בעיראק לפני אלפי שנים.

מצד שני, הסופר הזכיר את שם העיר בה נמצא קברו של הנביא, והוא כתב אותו בניב הבגדאדי (الجفل), לא בשפת הקלאסית (الكفل). זהו מסר למקבל הידע של הסופר על התרבות של תושבי עיראק. את אזכור קברו של אחד הנביאים היהודים ”הנביא יחזקאל“, כסימן סמיוטית לנוכחות היהודים בעיראק לפני אלפי שנים.

”כמה התאוותי להשתטח על קבר רחל אמנו, להתפלל במערת המכפלה, להתבשם מאווירה של צפת, עיר המקובלים, להשעין את ראשי על אבני הכותל, לנשקם ולהזיל דמעה, לטמון איגרת בין סדקיו ולב צקש מה שיהודי יכול לבקש“. (אלי עמיר, 1992: עמ' 100)

בדוגמה זו מסביר הסופר, בתיאור סמיוטי, את מידת געגועיו של החכם באשי לקבר רחל,

מערת המכפלה, צפת, אבני הכותל, וזוהי מסר קצר על רצונו של יהודי. הסופר התייחס להמקומות האלה זוהרים בקונוטציות של שלווה, בתולדות וטהרה.

המקומות השעשועים

הסופר מציג כמה אזורים בבגדד באותה תקופה כסמל לסטייה, הם יישארו נוכחים בטקסט סיפורי זה, חובק התנהגויות אנושיות סוטה שונות, המתבטאות בציטוט הבא המתאר את התנהגותם של תושבי אזורים מסוימים:

”כשנתיים לפני כן, כשהתחלנו אנחנו הנערים להתעניין במאורות החטא של בגדאד, הוליכו אותי רגלי, לשכונת מוסלמים אחת שהסתעפה מאחת הסמטאות הסמוכות לשארע אל-רשיד“. (אלי עמיר, 1992: עמ' 179)

הסופר נגע במקומות בילוי והתמקד בהם בשכונות המוסלמים, דרכם ביקש להכיר לנמען את הסמיוטיקה של אותם מקומות ואת ההרגלים השגויים המתנהלים בהם נגד תורת האסלאם כדי להפוך את הנמען יש מושג מה קרה באותה תקופה.

”בוא אל-החמאם, כאבי“... התפשטנו ונכנסנו. בית-המרחץ היה מבוך מפותל של קשתות וכוכים... ואני יצאתי לשאוף מעט אוויר מחוץ לאזור התאים, עד שתשוב נשימתי. ”ברשותכם אעבור“, אמרתי. מיד חסמו את דרכי והחליפו צחוקים וקריצות עין, והקיפו אותי. ”אתה לבד יא אפרוח?“ שאל משהו. גבר צנום משך והסיר את המגבת העוטפת את חלצי“. (אלי עמיר, 1992: עמ' 291)

הסופר נגע בכמה מקומות מורשת, כמו השירותים הציבוריים, והציג את ההתנהגויות המבישות המתרחשות בפנים. הסופר ביקש לתת תיאור סמיוטי של המתרחש באותם המקומות הסגורים.

”אהלן! אהלן וסהלן, אבו כאבי! שנים רבות כל-כך! קרא אבו סעדון, בעליו של הוטל אל-ג'ואהרי אל-ציפי, שבו סלימה פאשה מופיעה הערב“. (אלי עמיר, 1992: עמ' 311)

הסופר מציג את המקומות שבהם נערכו מפגשי השירה, ובמיוחד את הוטל אל-ג'ואהרי, הוטל אל-ראפדין, הוטל סמיר-אמיס על ידי הזמרת סלימה פאשה והרקדנית באהיה, שבהם נוכח ראש הממשלה נורי אל-סעיד.

המסקנות

1- מטרת התיאוריה הסמיוλογית היא ללמוד סמלים וסימנים, ולחקור את הקשר ביניהם. עם משמעויות וקונוטציות בלתי נראות וקישורם למציאות באמצעות פרשנות ומחקר מעבר למשמעות (או טקסט).

2- הכותרת היא זו שמספקת לקורא תוספת חשובה לפרק את הטקסט ולהבין את הנסתר

- ממנו, שכן היא תורמת להבהרת הקונוטציות ולחקירת המשמעויות.
- 3- אלי עמיר שאב דמויות ריאליסטיות מהרומן שלו. לפיכך, הוא היה הוגן בבחירת שמות לדמויותיו הערביות והיהודיות, והדבר מעיד בבירור על השתייכותו האישית של הסופר, ומגדיר את זהותו ומקורותיו.
- 4- דמות האישה היא סמל של המולדת, והיא יכולה להיות גם סמל של אהבה, או סמל של נאמנות לכן, נוכחותן של נשים ברומן הייתה עבה, שכן היא האהובה, האישה הזוהרת והאישה האיתנה. אז, דמותה של האישה היא דמות ראשית.
- 5- השימוש בשמות המפורשים של הדמויות הציבוריות ברומן (פאשה נורי אל-סעיד – שר הפנים תאופיק אל-סואידי – ראש הממשלה צאלח ג'בר – יורש העצר עבד אל-אילה – המלך פייסל השני – הזמרת סלימה מוראד – הזמר המצרי עבד אל מוטאליב) כולם נכנסים לצד האמיתי של ההיסטוריה.
- 6- מתברר לנו שהמקומות השעשועים הביעות את מידת צחנת העבר והזיהום שלו. גם כן הסופר התייחס להמקומות המקודשים זוהרים בקונוטציות של שלוה, בתולות וטהרה.
- 7- לפי דעתנו, הזמנים הפנימיים כוללים האירועים ההיסטוריים וגם כן כוללים האירועים שקרה להדמויות ברומן, אולי הזמנים רחבות ממספר בשעות, ימים, שנים ומאות שנים.

ביבליוגרפיה

המקורות העבריים:

- אברהם בן-יעקב, יהודי בבל בארץ-ישראל, מהעליות הראשונות עד היום, הוצאת ראובן מס, ירושלים 1980.
- אגם דאלי, א', בין המשק לנשק: דימויים של מלחמה וחיילים בפרסומת הישראלית 1967, 1973, "סוגיות חברתיות בישראל", 2008.
- אלי עמיר, מפריח היונים, תל אביב: עם עובד, 1992.
- הגורני-גרין, בחבלי שלום, 1992.
- הלהג הערבי של יהודי בגדאד ב' מפריח היונים' של אלי עמיר, לשוננו לעם, 51-52, 2001.
- ציונית דינה, דמות ראשית, המרכז לטכנולוגיה חינוכית, 2003.
- ראובן שניר, "הציונות בראי הספרות היפה הערבית והעברית של יהודי עיראק: בין 'שיירה מן הכפר' ל'שלום דרויש ו' מפריח היונים' ל'אלי עמיר' פעמים 73 (1997 - 1998).
- רפאל ניר, סמאנטיקה עברית – משמעות ותקשורת, יחידות 1 - 3, בית ההוצאה לאור של האוניברסיטה הפתוחה, תל-אביב, 1989.

المقורות العربیة:

- أ.أ. مندلاو، الزمن والرواية، ٢٠٠٧.
- إيلي عمير، المطيرجي، رواية، ترجمة: علي عبد الأمير صالح، الطبعة الأولى، منشورات الجمل، بغداد، بيروت ٢٠١٨.
- باديس فوغالي: الزمان والمكان في الشعر الجاهلي، عالم الكتب الحديث، أربد، الأردن، ط١، ٢٠٠٧.
- بول ريكور، الوجود والزمان والسرد، ترجمة وتقديم: سعيد الغانمي، المركز الثقافي العربي، الدار البيضاء، بيروت، ط١، ١٩٩٩.
- جميل حدادوي، مدخل إلى المنهج السيميائي، مجلة عالم الفكر الإلكترونية، العدد الثالث، ٢٠١٥.
- جيرار جينيت وآخرين، الفضاء الروائي، ت: عبد الرحيم حزل، إفريقيا الشرق، المغرب، (د.ت).
- جيرار جينيت، خطاب الحكاية، بحث في المنهج، ترجمة: محمد معتصم، عبد الجليل الأزدي، عمر حلي، الهيئة العامة للطباعة الأميرية، (د.ت)، ط٢، ١٩٩٧.
- جيرالد برنس، قاموس السرديات، ترجمة: السيد إمام، ميريت للنشر والمعلومات، القاهرة، ط١، ٢٠٠٣.
- حمد السريغيني، محاضرات في السيميولوجيا، دار الثقافة الدار البيضاء، ط١، ١٩٨٧.
- حنون مبارك، دروس في السيميائيات، ١٩٨٧.
- روبرت شولز، السيمياء والتأويل، ط١، ترجمة: سعد الغانمي، المؤسسة العربية للدراسات والنشر، بيروت، ١٩٩٤.
- الشريف حبيله، نبيه الخطاب الروائي، دراسة في روايات نجيب الكيلاني، عالم الكتب الحديث أربد، الأردن، ٢٠١٠.
- عبد الرحمن منيف، حول هموم الرواية وهموم الواقع العربي، المستقبل العربي، مركز دراسات الوحدة العربية، بيروت، لبنان، ع ١٥٥، جانفي، ١٩٩٢.
- غاستون باشلار، جماليات المكان، ترجمة غالب هلس، المؤسسة الجامعية للدراسات، بيروت، ط٢، ١٩٨٤.
- فهد حسّين، المكان في الرواية البحرينية، ٢٠٠٣.
- فيليب هامون، سميولوجية الشخصيات الروائية، ترجمة: سعيد بنكراد، دار الكرم الله للنشر والتوزيع، د.ت.
- مارسيلو داسكال، الاتجاهات السيميولوجية المعاصرة، ١٩٨٧.
- محمد بو عزة، تحليل نص سردي – تقنيات ومفاهيم، ٢٠١٠.
- هند سعدوني، قراءة سيميائية لفصيدة "مدينتي"، سلطة النص في ديوان البرزخ، ٢٠٠٤.

המקורות הלועזיים:

1. Ferdinand de Saussure: Course in général linguistics, edited by Charles Bally and Albert Sechehaye in collaboration with Albert Beidlinger, translated and annotated Roy Harris, Lonon, 1983.
2. Gréimas et Landowski: introduction à l'analyse du discours en s. sociales, Gallimard, 1980.
3. Hoek (Leo H), La marque du titre, Mouton publishers, la Haye, Paris, 1981.
4. Stefan siebers, Der Irak in Israel, Germany, 2010.
5. Voir, Joëlle Gardes_Tamine/Marie Claude Hubert: Dictionnaire de critique littéraire, Cérès édition, Tunis., 1993.

מקורות האנטרנט:

1. <https://babynames.baby-land.co.il>
2. <https://blog.ravmilim.co.il/tag>
3. <https://books.google.com>
4. <https://daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=514>
5. <https://milog.co.il>
6. <https://nirlat.com>
7. <https://nirlat.com> משמעות הצבעים – נירלט
8. <https://nivbook.co.il/articles>
9. <https://sites.google.com/a/mevogalil>
10. <https://www.almaany.com>
11. <https://www.hamichlol.org.il>
12. <https://www.milononline.net>
13. <https://www.morfix.co.il>
14. <https://www.muhtwa.com> חזק.
15. <https://www.yoledet.co.il/baby-names.asp>
16. WWW.adifoundation.co.il